

Život a dílo RNDr. Františky Lellákové, CSc.**The life and work of RNDr. Františka Lelláková, CSc.**

4. března 2022 oslavila 95. narozeniny významná česká zooložka, RNDr. Františka Lelláková, CSc., čestná členka České zoologické společnosti (Skuhřavá 2017), která ovlivnila a inspirovala několik generací studentů pražské Pedagogické a Přírodovědecké fakulty. Ve své vědecké kariéře se na špičkové úrovni věnovala především morfologii a biologii červců čeledi štítenkovití (Diaspididae), dále ekologii půdních hliště (Nematoda) a systematice a faunistice dravých sametek čeledi Bdellidae. Mezi vrstevníky, mladšími kolegy i studenty se tato drobná, elegantní, moudrá, nezištná, na první dojem možná přísná, ale ve skutečnosti nesmírně laskavá dáma s drdůlkem zlatavých vlasů natrvalo zapsala jako Fanyňka.

Když mě loni na jaře oslovil redaktor David Sommer s žádostí, abych k životnímu jubileu dr. Lellákové napsal článek do Klapalekiany, byl jsem trochu v rozpacích. Uvědomil jsem si, že toho o jejím životě vím vlastně poměrně málo. Už více než rok jsem se jí nemohl dovolat, neměl jsem kontakt na rodinu a nevěděl jsem, zda je v pořádku. Davida napadla spásná myšlenka, že bych mohl napsat na adresu původního bydliště, kam pravidelně posílají časopis. Po delším váhání jsem to udělal. Obratem mi od jejího vnuka a dcery přišla vstřícná odpověď, že je paní doktorka v pořádku a žije spokojeně v domově seniorů v Praze-Hájích, kde ji mohou

navštívit. Ochotně mi poskytli řadu materiálů a fotografií z rodinného archivu. S doktorkou Lellákovou a její dcerou, JUDr. Danou Růžičkovou, jsme se několikrát setkali. Povídali jsme si o jejím životě, rodině i práci, procházeli společně separáty jejích publikací, a dokonce jsme si společně udělali malé mikroskopické praktikum.

Uplynul další rok a dr. Lelláková 4. března 2023 ve zdraví oslavila 96. narozeniny. Je obdivuhodné, že si i v tomto pozeňnaném věku vybavuje detailní a přesné vzpomínky na své učitele, kolegy a studenty, znalosti o živočišných skupinách, kterým se věnovala ve svém bádání, a má stále živý zájem o dění na její milované Přírodovědecké fakultě UK. I na kolečkovém křesle si uchovala svou laskavost, důstojnost a eleganci. Doufám, že se mi tímto příspěvkem podaří její život a dílo přiblížit.

1. Dětství

Františka Lelláková, rozená Dušková, pochází z Jankovic, původně malé vesničky na pravém břehu Tiché Orlice, která je dnes součástí města Letohrad (do roku 1950 Kyšperk). Narodila se 4. března 1927 jako třetí z osmi dětí Julia a Anny Duškových. V rodném listu a ve většině dalších úředních dokladů ale najdeme datum narození 6. 3. 1927. Tento rozpor zřejmě nevědomky zapříčinil pan farář Adolf Hubálek, který malou Františku 13. března toho roku ve farním kostele sv. Václava v Kyšperku pokřtil a do matriky zapsal chybné datum narození.

Tatínek byl tehdy bez zaměstnání, později pracoval jako dělník v žulových lomech v Jablonném nad Orlicí. Stálé zaměstnání získal u Československých drah, kde pracoval jako stavební dělník a následně strojní topič. Maminka byla dělnicí v textilní továrně v Kyšperku a po narození třetího dítěte zůstala doma a pečovala o rodinu. Děti tatínkovi vykaly a mamince tykaly. Pan Dušek byl přítom srdečný člověk a jeho vnoučata mu už směla tykat, zatímco jeho děti mu stále vykaly. Velká rodina tedy žila v poměrně chudých poměrech a několikrát se stěhovala. Do obecné školy začala Františka chodit v Kyšperku. Po přestěhování rodiny do Lipky u Králík dojížděla do školy v Králíkách a po zřízení české jednotřídky v Dolní Lipce dochodila obecnou školu tam. Od září 1938 začala dojíždět do primy reálného gymnázia v Šumperku, kde ale strávila jen jeden měsíc. Záhy, po Mnichovské dohodě a připojení pohraničí k Německé říši, se totiž rodina musela přestěhovat do Kyšperka, odkud Františka s bratrem dojížděli do gymnázia v Kostelci nad Orlicí. V polovině kvinty se rodina přestěhovala do Chocně a Františka dokončila reálné gymnázium ve Vysokém Mýtě, kde v roce 1946 maturovala.

Obr. 1. Budoucí manželé Leľákoví na fakultním plese v Lucerně, krátce před svatbou. Fotografie: soukromý archiv F. Leľákové.

Je obdivuhodné a z dnešního pohledu těžko pochopitelné, že manželé Duškovi dokázali z jednoho dělnického platu uživit tak početnou rodinu, vytvořit dětem láskyplné a bezpečné prostředí a podporovat je v tom, aby získaly kvalitní vzdělání. Maminka pomohla každému z dětí vybrat obor, pro který mělo vlohy, ať už to bylo řemeslo nebo studium. Pro rodinu bylo významné, že Julius Dušek získal zaměstnání u dráhy a rodinní příslušníci měli nárok na režijní jízdenku. Toho Františka využívala při dojíždění na gymnázium i později na vysokoškolských studiích, kdy jezdila sbírat materiál na Slovensko. Na své dětství plné změn, rodiče i sourozence vzpomíná v dobrém a s láskou a prakticky při každém rozhovoru opakuje, jak pro ni byl dobrý základ z rodiny v životě důležitý. Hezké vztahy a vzájemná podpora mezi sourozenci se přenesly do dalších generací. Laskavá a moudrá „teta Fanyňka“, která všechny své sourozence přežila o řadu let, je dodnes pro celou rodinu přirozenou a milovanou morální autoritou.

Od raného dětství se u Františky projevoval hluboký a vytrvalý zájem o živou i neživou přírodu a krajina podhůří Orlických hor a Králického Sněžníku jí v tom poskytovala velké množství podnětů a zážitků. Vzpomíná, že sotva jako dítě začala chodit, nosila kapsy plné kamenů, hmyzu a dalších živočichů a stále chtěla vědět, co to je. Později ve škole jí učitelé na neustálé otázky často nedokázali dát uspokojivou odpověď a byla prý pro ně tak trochu postrachem. Začala se systematicky věnovat studiu hmyzu, především brouků. Už v sekundě měla slušnou entomologickou sbírku. Zajímala se také o botaniku a znalosti rostlin později hojně využívala ve své zoologicky zaměřené vědecké práci. Zásadní pro ni bylo setkání s entomologem profesorem Janem Obenbergerem (1892–1964), který byl nejen uznávanou vědeckou kapacitou svého oboru i vynikajícím popularizátorem, ale který se také ochotně věnoval začínajícím entomologům. Už během gymnaziálních studií se za ním vypravila do pražského Národního muzea a přivezla mu svou sbírku brouků na přeurení. Trvalou rekvizitou prof. Obenbergera, přezdívaného přátelsky „Ůba“, byla zapálená cigareta s dlouhým sloupkem popela na konci, který mu průběžně odpadával na vestu obleku. Františka dodnes vzpomíná, jak s napětím sledovala, jestli popel cigarety spadne do otevřené muzejky. Při prvním pohledu do její sbírky pronesl památnou větu, která ji nasměrovala pro celý další profesní život: „*Tebe zajímají hlavně velký brouci, vid? Měla bys ale zkoumat i ty malý – jsou často mnohem zajímavější a důležitější*“. Vzala si jeho radu k srdci a celou svou vědeckou kariéru se věnovala obtížně determinovatelným skupinám, pro jejichž studium potřebovala mikroskop s imerzním objektivem.

2. Vysokoškolské studium

Františka po maturitě absolvovala pětiměsíční brigádu v zemědělství a na podzim roku 1946 se dala zapsat na nově zřízenou Pedagogickou fakultu University Karlovy. Stala se tak studentkou jejího vůbec prvního otevřeného ročníku a vystudovala obor biologie – zeměpis. V jejím vysokoškolském indexu (obr. 2) najdeme podpisy několika našich významných přírodovědců a vynikajících pedagogů, jako byli např. zoologové prof. Emanuel Bartoš (1902–1966) a prof. Oldřich Vilém Hyeš (1895–1955), lichenolog a rostlinný morfolog prof. Zdeněk Černohorský (1910–2001) nebo geolog a paleontolog prof. Bedřich Bouček (1904–1975).

Během studia na Pedagogické fakultě Františka pracovala jako vědecký pomocník prof. Bartoše, který působil současně také na fakultě Přírodovědecké. Ve své diplomové práci, kterou zpracovávala pod vedením prof. Julia Komárka (1892–1955) a prof. Bartoše, se zaměřila na červce ovocných stromů, především hrušní. Hrušky byly v té době významným vývozním zbožím, které mířilo především do Velké Británie. Vzhledem k jejich napadení červci začala Británie dovezené hrušky vracet zpět do Československa, z obavy před šířením štitěnky zhoubné (*Diaspidiotus perniciosus* (Comstock, 1881), dříve *Quadraspidiotus perniciosus*). Červci také ve velkém decimovali hrušňové sady v Českém středohoří. Františka podrobným srovnávacím studiem prokázala, že se v tomto případě jednalo o jiný, blíže příbuzný druh štitěnku hrušňovou (*D. pyri* (Lichtenstein, 1881), dříve *Quadraspidiotus piri*).

Františčin zájem o entomologii přesahoval rámec a možnosti učitelského studia. Vzhledem k tehdejšímu nedostatku učitelů by musela, stejně jako ostatní studenti učitelství, nastoupit do zaměstnání už ve čtvrtém ročníku (studium bylo tehdy čtyřleté). Proto na doporučení prof. Bartoše a prof. Obenbergera přestoupila po absolvování Pedagogické fakulty na Přírodovědeckou fakultu University Karlovy na odborné studium speciální zoologie. Většina předmětů splněných v předchozím studiu jí byla uznána, zbývalo jí tedy doplnit jen dva semestry studia a druhou státní zkoušku. Během této části studia pracovala jako vědecký pomocník na ústavu pro všeobecnou a pokusnou zoologii fakulty u všestranného zoologa a oblíbeného a vtipného člověka, prof. Julia Komárka, na kterého dodnes ráda vzpomíná. Pokračovala ve studiu červců čeledi štitenkovitých (Diaspididae), v březnu 1952 podala dizertační práci s názvem „*Morfologie Quadraspidiotus piri* (Licht.) a blíže příbuzných druhů“ (Dušková 1952) a složila rigorózní zkoušku.

3. Pedagogické působení

Od 1. dubna 1951 se Františka vrátila na Pedagogickou fakultu UK, kde pracovala v zoologickém ústavu jako asistentka a později odborná asistentka prof. Bartoše a vyučovala především praktická cvičení ze zoologie bezobratlých. Vzpomíná, že na fakultě sice bylo omezené přístrojové vybavení a velké vytižení výukou, ale získala zde výborný základ a zkušenosti pro své další pedagogické působení. Mezi její studenty v té době patřila také zooložka a hydrobioložka Dr. Eva Lišková (1934–2014), jedna ze zakladelek české ekologické výchovy, která na Pedagogické fakultě strávila celý svůj profesní život a vychovala několik generací českých učitelů biologie a přírodopisu (Liška 2014). Františku považovala za svůj velký vzor, spolupracovaly na tvorbě skript a pojilo je celoživotní blízké přátelství.

Na Pedagogické fakultě byla Františka vytižena velkým množstvím výuky a na vědeckou práci jí zbývalo málo času. Navíc zde silil tlak, aby vstoupila do KSČ, což odmítla. Proto ráda přijala nabídku prof. Bartoše a od 1. listopadu 1954 přešla jako odborná asistentka na katedru systematické zoologie tehdejší Biologické fakulty UK. Univerzita v té době procházela reorganizací, jméno fakulty se změnilo a později vrátilo zpět na fakultu Přírodovědeckou. Průběžně se měnily i názvy kateder a ústavů. Františka zde pokračovala ve studiu červců a v roce 1961 obhájila kandidátskou dizertační práci „*Quadraspidiotus gigas* (Thiem et Gerneck) a červci, žijící na rostlinách z ř. *Salicales* v ČSSR“ (Lelláková 1961).

Na Přírodovědecké fakultě UK zůstala na různých pedagogických a vědeckých pozicích až do svého odchodu do důchodu. Do výuky se zapojila velmi intenzivně – vedla přednášky, praktická cvičení a exkurze ze zoologie bezobratlých, podílela se na výuce mikroskopické techniky a měla výběrovou přednášku ze základů fytopatologie. Sama sebe dnes považuje spíše za pedagoga než vědce.

Během svého působení na obou fakultách zažila krásné i těžké chvíle v politicky složitém období. Dr. Lelláková dokázala svérázně prostředí na Přírodovědecké fakultě glosovat s noblesou. Studentům a mladším kolegům vždy vykala. Byla velice citlivá na intriky a nespravedlnost. Své mužské vrstevníky v případě potřeby s úsměvem titulovala oslovením „*Ty bizonel!*“. Pokud ale výrazné ego a řevnivost některých jejích nadřízených a kolegů přesáhly únosnou míru, kroutila hlavou a smutně si posteskla: „*Bejci namrzlý!*“.

4. Manželství a rodina

1. srpna 1957 se Františka provdala za hydrobiologa, oblíbeného pedagoga dr. Jana Lelláka (1926–1993), pozdějšího profesora a vedoucího hydrobiologického oddělení katedry parazitologie a hydrobiologie PFF UK. O životě a působení prof. Lelláka blíže pojednává například několik příspěvků pamětníků v Linnologických novinách 1/2006

Obr. 3. Pokud byly manželovy vtipy příliš „košilaté“, zachraňovala F. Lelláková počestnost celého večírku všemi dostupnými způsoby. Fotografie: soukromý archiv F. Lellákové.

Obr. 4. Manželé Lellákoví na jedné z oslav narozenin J. Lelláka, patrně 80. léta. Fotografie: soukromý archiv F. Lellákové.

Obr. 5. F. Lelláková při výuce praktických cvičení ze zoologie bezobratlých, patrně 80. léta. Fotografie: RNDr. Jan Stoklasa, soukromý archiv F. Lellákové.

Obr. 6. F. Lelláková ve své pracovně na Katedře zoologie, patrně 80. léta. Fotografie: soukromý archiv F. Lellákové.

Obr. 7. Manželé Lellákoví v hydrobiologické pracovně J. Lelláka, patrně začátek 90. let. Fotografie: soukromý archiv F. Lellákové.

Obr. 8. Ze společné oslavy 80. narozenin F. Lellákové a 75. narozenin J. Buchara na Katedře zoologie, 18. března 2007. Fotografie: Jan Mourek.

k jeho nedožitým 80. narozeninám. Manželé Lellákoví se seznámili už jako studenti třetího ročníku, kdy byly některé semináře společné pro studenty Pedagogické a Přírodovědecké fakulty. Jejich manželství bylo krásné a harmonické, plné humoru a vzájemného respektu. Paní doktorka dodnes stále zdůrazňuje, jak důležitou roli v životě člověka hraje rodina a láskyplné zázemí. Lellákoví měli dvě děti. Syn Jan (1958–2019) vystudoval geochemii na PřF UK a věnoval se především ložiskové geologii. Dcera Dana (*1961), provdaná Růžicková, vystudovala práva a věnuje se advokacii. Lellákoví získali své první bydlení přímo na fakultě – v suterénu budovy Vinická 7, kde bydleli až do dvou let svého syna. Vlhký byt s plísní na stěnách způsoboval malému dítěti zdravotní problémy, pomohlo až přestěhování do bytu v nově postaveném sídlišti poblíž dnešní stanice metra Budějovická. Lellákoví učili své děti poznávat a milovat přírodu, ale nikdy je nenutili vydat se na dráhu přírodovědce. Cílem jejich rodinných výletů býval blízký Krčský les a dovolené trávili většinou na Hydrobiologické stanici UK u Blatné, kterou prof. Lellák spravoval.

Dcera Dana vzpomíná, že se osobnosti jejich rodičů hezky doplňovaly a vyvažovaly. Maminka vždy působila dojmem seriózní a upravené, spíše introvertní vědecké pracovnice, která přesně vážila slova. Tatínek byl velmi společenský, extrovertní gentleman, dokázal spojovat lidi, šířil kolem sebe pohodu a na fakultních večířkách byl věhlasný svou nevyčerpatelnou zásobou anekdot. Pokud byly jeho vtipy příliš „košilaté“, snažila se jej manželka umravnit pokáráním: „Ale choti, to by snad už stačilo!“. Pokud varování nezabralo, neváhala mu veřejně zacpat ústa, jak dokládá jedna z přiložených fotografií (obr. 3). Oba manžele spojovala lidskost, laskavost a poctivost, se kterou dokázali jako nešťánci na fakultě vydržet i v politicky velmi složité a těžké době, plné kompetičních sporů mezi jejich nadřízenými a kolegy.

5. Publikační činnost

Přiložená bibliografie Dr. Lellákové vychází ze seznamu vybraných prací, které uvedl Zahradník (1988) v článku k jejím šedesátinám. Další záznamy jsem doplnil podle seznamu publikací pro fakultní evidenci k roku 1964 ze soukromého archivu Dr. Lellákové. Web of Science o jejím díle mlčí a další citační databáze jako Zoological Records a Google Scholar poskytly jen pár záznamů. Osvědčila se mi ale Digitální knihovna Kramerijs Moravské zemské knihovny v Brně, která obsahuje celé ročníky českých časopisů a bibliografie českých autorů v naskenované podobě, ve kterých lze pomocí fulltextového vyhledávání procházet všechny výskyty jména autora. I tak je však možné, že některé práce, především drobnější popularizační články, v seznamu chybějí.

Podářilo se mi dohledat celkem dvanáct původních vědeckých prací Dr. Lellákové. Dvě z nich vyšly v zahraničních a deset v domácích časopisech. Tři práce byly publikovány v češtině, čtyři v angličtině a pět v němčině. Po jejich prolitování mohu říci, že kvalita výrazně převyšuje kvantitu. Ze všech vyzařuje hluboký vhled do problematiky, uvažování v souvislostech a naprostá preciznost a zakládají se většinou na náročném a dlouhodobém studiu rozsáhlého materiálu. Celkem sedm prací, které vycházejí z rigorózní a kandidátské dizertace (Dušková 1952, Lelláková 1961), je zaměřeno na determinační znaky, morfologii dospělců a všech vývojových stádií, životní cyklus, vnitrodruhovou variabilitu a hostitelskou specifitu červců čeledi štitenkovitých, kteří představovali hlavní odborný zájem Dr. Lellákové. Zahradník (1988) se o nich vyjadřuje velmi pochvalně. Rád bych vyzdvihl především vynikající úroveň podrobných morfologických perokresb, kterými jsou práce bohatě ilustrovány. Udivily mě také metodicky náročné pokusy testující hostitelskou specifitu a klimatické preference štitenky topolové (*Quadraspidiotus gigas* (Thiem et Gerneck, 1934)). Autorka zkoušela štitenky přesazovat z topolů na jiné druhy hostitelských dřevin a také z teplejších oblastí do klimaticky drsnějších podmínek (Lelláková-Dušková 1963). Dr. Lelláková si sama cení zejména popisů dospělců i vývojových stádií obtížně zachytitelných samců (Lelláková-Dušková 1959a, 1963, 1965), o kterých se toho dosud vědělo velmi málo. Prof. Komárek začátkem 50. let vyvinul k odchytu okřídlených samečků červců speciální metodu, kdy je lákal na bezkřídlé a přisedle žijící samičky, uzavřené do speciálních cílek. Sběrka preparátů Dr. Lellákové je podle jejích slov uložena v Senckenbergově přírodovědném muzeu ve Frankfurtu nad Mohanem.

Souběžně se studiem červců se Dr. Lelláková věnovala studiu dalších taxonomicky a metodicky obtížných skupin živočichů, především zástupců edafonu. Jedna práce je věnována společenstvu makroedafonu smrkového lesa (Lelláková-Dušková 1959b). Dvě práce jsou zaměřeny na půdní hlístice (Nematoda): Lelláková a Tondl (1963) zkoumali fytopatogenní hlístice na oddencích konvalinek, Lelláková-Dušková (1964) popsala sezónní dynamiku a vertikální distribuci společenstva půdních hlístic vlhké louky.

Na oddělení bezobratlých katedry zoologie, které vedl doc. Miroslav Kunst (1924–1987), patřili mezi hlavní objekty studia půdní roztoči. Dr. Lelláková se zde zaměřila na výzkum dravých sametek čeledi Bellidae. Publikovala o nich svou poslední původní vědeckou práci, ve které shrnula dlouholeté studium druhů žijících v mechu ve smrkových lesích v okolí Blatné (Lelláková-Dušková 1978). Práce je opět bohatě ilustrovaná vynikajícími perokresbami a obsahuje cenné poznatky o morfologii, biologii a ekologii celkem sedmi zaznamenaných druhů.

Obr. 9. F. Lelláková s J. Mourkem, září 2022. Fotografie: Dana Růžicková.

Dr. Lelláková je také spoluautorkou popisu jednoho nového druhu hmyzu pro vědu, *Dahlica hirta* Bartošová et Dušková, 1958, dnes *Solenobia hirta* (Bartošová et Dušková, 1958). Autorky ho popsaly na základě dvou bezkříd-
lých samicek sklepaných z větví smrků na Šumavě (Bartošová & Dušková 1958). Dr. Lelláková pro tuto publikaci
nakreslila ilustrace, opět na vynikající úrovni. Rod *Dahlica* Enderlein, 1912 byl původně popsán jako monotypický
rod dvoukřídělých z čeledi bedlobytkovitých (Mycetophilidae). Dnes je řazen mezi motýly z čeledi vakonošovitých
(Psychidae), což hezky ilustruje dobrodružnou povahu studia systematiky hmyzu.

Vedle vědeckých prací publikovala Dr. Lelláková několik popularizačních článků a metodických článků pro učitele
v časopisech *Přírodní vědy ve škole* (pozorování kostních buněk, fixace a konzervace hmyzích larev, morfologie
chrousta, červci ovocných stromů – Dušková (1952, 1954a, b), Lelláková-Dušková (1968–1969)), *Akvárium terárium*
(mikry – Lelláková (1965)) a *Živa* (puklice švestková – Lelláková-Dušková (1984)). Vytvořila také podklady pro
školní nástěnné obrazy zaměřené na vývoj chrousta obecného (Lelláková 1962) a anatomii raka říčního (Lelláková
1963) a odborně vedla výtvarníky při jejich tvorbě.

Významným způsobem se Dr. Lelláková zapojila do tvorby vysokoškolských učebnic a skript. Do učebnice
Zoologie pro pedagogické školy pro vzdělání učitelů národních škol a pro vzdělání učitelů mateřských škol (Říčař
a kol. 1956, 1961) zpracovala rozsáhlou kapitolu o hmyzu, kterou také sama bohatě a názorně ilustrovala kvalitními
perokresbami. Tato učebnice byla také přeložena do slovenštiny (Říčař a kol. 1958). S manželem Janem Lellákem
spolupracovala na překladu výborné hydrobiologické příručky Alfreda Schuberta z němčiny do češtiny a na její
úpravě pro naše podmínky – kniha vyšla pod názvem *Život ve sladkých vodách* (Schubert & Lellák 1973) a dlouho
u nás byla jedinou moderní učebnicí hydrobiologie (limnologie). Dr. Lelláková je spoluautorkou skript *Mikroskopická
a zoologická technika* (Romanovský a kol. 1973). Skriptum *Zoologická technika* (Lelláková a kol. 1985, 1992), které
redigovala a do kterého zpracovala kapitolu věnovanou přípravě mikroskopických preparátů, je vynikající kuchařkou
metod sběru, preparace, konzervace a studia nejrůznějších zoologických objektů. Dodnes patří mezi doporučenou
literaturu v řadě kurzů na několika českých i moravských univerzitách. Skriptum *Práce ze zoologie* (Buchar a kol.
1983, 1993) je prakticky nevyčerpatelnou studnicí podrobně zpracovaných námětů na zoologická praktická cvičení.
Dr. Lelláková do něj sepsala úvodní kapitolu věnovanou potřebnému laboratornímu vybavení a přípravě a barvení
mikroskopických preparátů (společně s Marií Kubíkovou) a dále kapitoly zaměřené na prvoky, živočišné houby

Obr. 10. F. Lelláková na oslavě svých 96. narozenin v březnu 2023, společně s dcerou Danou Růžičkovou. Fotografie: Vojtěch Růžička.

a žahavce. Skripta *Zoologická technika* i *Práce ze zoologie* mi velice pomohla, když jsem začínal učit praktická cvičení ze zoologie bezobratlých a z biologické školní techniky, a mám je stále po ruce.

6. Osobní vzpomínky autora

Paní doktorku Lellákovou jsem poznal v akademickém roce 1997/1998, kdy jsem nastoupil jako diplomant profesora Jaroslava Smrže (1950–2018) na Oddělení bezobratlých Katedry zoologie PřF UK. To už byla v důchodu, neučila, ale pravidelně docházela každé úterý do Viničné na semináře oddělení, vyřizovala korespondenci a pomáhala, kde bylo zrovna potřeba. V té době byl nedostatek optiky pro studenty a já jsem usilovně sháněl binokulární lupu, abych mohl začít zpracovávat své první vzorky půdních roztočů. Jaké bylo mé překvapení, když mě jednou paní doktorka zastavila na chodbě: „*Honzo, jestli máte chvílku, pojd'te se mnou, něco pro Vás mám.*“ A předala mi vynikající binolupu značky Carl Zeiss Jena, na které řadu let pracovala (obr. 6). „*Jý ji ted' budete potřebovat víc, já už ji moc nepoužívám. Má výbornou optiku.*“ Mám ji dodnes na pracovním stole, funguje pořád perfektně. Pro nás diplomanty bylo velice povzbuzující, že paní doktorka měla živý zájem o naše referáty na seminářích, pozorně je sledovala a měla k nim vždycky nějaký vhodný dotaz. Na konci nás nikdy nezapomněla pochválit. Pokud ze zdravotních důvodů na seminář nemohla dorazit, vždy se předem omluvila. Velice příjemná byla také různá narozeninová setkání a vánoční obědy v pracovně prof. Jana Buchara (1932–2015). Trio Lelláková, Buchar a o generaci mladší Smrž mělo v zásobě řadu historek z dějin fakulty za posledních více než 50 let. Často mezi nás zavítal i nestor české malakologie Dr. Vojen Ložek (1925–2020), to se pak debaty rozproudily naplno. Vydařený byl především společný katedrový seminář k 80. narozeninám Dr. Lellákové a 75. narozeninám prof. Buchara v březnu 2007, na kterém oba oslavenci pronesli poutavé referáty, v nichž vzpomínali na své učitele a kolegy – významné osobnosti české zoologie.

Postupně jsem zjistil, že paní doktorka Lelláková patří nejen k inventáři Přírodovědecké fakulty UK, ale že se k ní s vděčností a úctou hlásí řada našich předních biologů, učitelů biologie na středních školách i pracovníků dalších profesí z nejrůznějších koutů ČR, kteří ji během studia na fakultě prošli rukama. Při vyslovení jejího jména se jim rozzáří oči a objeví úsměv na rtech. Vzpomínají na její vynikající praktika, semináře a exkurze, na kterých

poutavě, s nadšením a s respektem k posluchačům předávala své hluboké a rozsáhlé znalosti, podpořené obrovskou praktickou zkušeností (viz také Buchar 2015). Jako pedagog a zkoušející byla přísná, důsledná a spravedlivá. Řada studentů ale vzpomíná na to, že jim laskavě a s pochopením pomohla, zastala se jich ve složité situaci nebo je doslova vytáhla z nějakého průšvihů. Za ně za všechny bych chtěl Fanynce popřát zdraví, energii a optimismus do dalších let a poděkovat jí za vše dobré, co v životě udělala. Věřím, že její upřímný zájem o dění na milované fakultě a pozitivní myšlenky, které směrem do Viničné posílá, pomáhají stále.

Na závěr připojuji Fanynčino přání, které vyslovila při revizi rukopisu tohoto článku 30. března 2023 a které posílá všem našim biologům, především studentům: „*Přeji vám, aby vás studium i práce bavily a těšily, abyste měli v práci úspěchy a měli jste pocit, že jste přinesli něco nového. Nemusí to být vždycky nový objev pro vědu, ale třeba nové praktikum, na kterém si studenti prakticky ověří to, co se naučili na přednáškách. Přeji vám také, aby se vám dařilo skloubit práci a rodinu a měli jste se kam rádi vracet.*“

7. Poděkování

Paní doktorce Lellákové děkuji za důvěru a otevřenost, se kterou se podělila o své vzpomínky. JUDr. Daně Růžičkové a Ing. Vojtěchu Růžičkovi děkuji za poskytnutí dokumentů a fotografií z rodinného archivu, sdílení vzpomínek i za veškerou další pomoc při sepisování článku. Dr. Zuzaně Hofické děkuji za sdílení vzpomínek a za podnětné připomínky k rukopisu článku.

Jan MOUREK, Katedra učitelství a didaktiky biologie, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha;
e-mail: mourek@natur.cuni.cz

LITERATURA – REFERENCES

- BUCHAR J. 2015: Bezobratlí – jejich výuka a výzkum na Univerzitě Karlově v Praze. *Živa* **2015** (5): CI–CIII.
Kolektiv autorů 2006: „Panu docentovi“ s láskou – k nedožitým osmdesátinám profesora Jana Lelláka. *Limnologické noviny* **2006** (1): 1–11.
LELLÁKOVÁ F. 1981, 1986: Životopis. Nepubl., soukromý archiv F. Lellákové.
LELLÁKOVÁ-DUŠKOVÁ F., bez vrocení: *Seznam publikací pro fakultní evidenci k roku 1964*. Nepubl., soukromý archiv F. Lellákové.
LIŠKA M. 2014: Vzpomínka na RNDr. Evu Liškovou, CSc. (*1934 - †2014). *Limnologické noviny* **2014** (4): 15–16.
SKUHRAVÁ M. 2017: Devadesáté výročí založení České zoologické společnosti, elektronická příloha: Přehled čestných členů ČZS. *Živa* **2017** (6): CXLVII–CXLIX.
ZAHRADNÍK J. 1988: RNDr. Františka Lelláková, CSc. – 60th Anniversary. *Acta Entomologica Bohemoslovaca* **85**: 397–400.

BIBLIOGRAPHIE – BIBLIOGRAPHY

Pozn: v rámci jednotlivých typů publikací jsou citace řazené chronologicky.

Rukopisy závěrečných prací – Manuscripts of graduate theses

- DUŠKOVÁ F. 1952: *Morfologie Quadraspidiotus piri (LICHT.) a blízké příbuzných druhů. Disertační práce pro rigorózní zkoušku*. Praha, Universita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Katedra systematické zoologie.
LELLÁKOVÁ F. 1961: *Quadraspidiotus gigas (Thiem et Gerneck) a červci, žijící na rostlinách z ř. Salicales v ČSSR. Kandidátská disertační práce*. Praha, Universita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Zoologický ústav.

Původní vědecké práce – Original scientific works

- DUŠKOVÁ F. 1952: Vergleich der morphologischen Hauptmerkmale der Schildläuse *Quadraspidiotus piri* (Lichtenstein) und *Quadraspidiotus mañani* Zahradník (Coccoidea: Diaspididae). *Beiträge zur Entomologie* **2** (4–5): 452–455.
DUŠKOVÁ F. 1953a: Morfologie *Quadraspidiotus piri* (Lichtenstein) (Homoptera, Coccoidea). *Věstník Československé zoologické společnosti* **17** (1): 8–36.
DUŠKOVÁ F. 1953b: Morfologické znaky a ekologické poznámky k samicím červců *Quadraspidiotus piri* (Licht.), Q. mañani (Zahr.), Q. ostreaeformis (Curt.) a Q. perniciosus (Comst.) (Homoptera, Coccoidea). *Věstník Československé zoologické společnosti* **17** (4): 229–250.

- BARTOŠOVÁ A. & DUŠKOVÁ F. 1958: *Dahlica hirta* n. sp., eine neue flügellose Dipteren-Art. *Časopis Československé společnosti entomologické* **55** (2): 155–159.
- LELLÁKOVÁ-DUŠKOVÁ F. 1959a: Männchen der Schildläuse Diaspidiotus wünni (Lindinger) (Coccoidea, Diaspididae). *Časopis Československé společnosti entomologické* **56** (4): 338–342.
- LELLÁKOVÁ-DUŠKOVÁ F. 1959b: Příspěvek k poznání makroedafonu smrkového lesa. *Zoologické listy* **8** (4): 315–327.
- LELLÁKOVÁ-DUŠKOVÁ F. 1963: The morphology, metamorphosis, and life-cycle of the scale insect *Quadraspidotus gigas* (Thiem and Gerneck) (Homoptera, Coccoidea, Diaspididae). *Acta Entomologica Musei Nationalis Pragae* **35**: 611–648.
- LELLÁKOVÁ F. & TONDL F. 1963: Contribution to our knowledge of nematodes living on *Convallaria*. *Věstník Československé společnosti zoologické* **27** (2): 102–107.
- LELLÁKOVÁ-DUŠKOVÁ F. 1964: Beitrag zur Nematodenfauna einer feuchten Wiese in Westböhmen. *Věstník Československé společnosti zoologické* **28** (2): 117–133.
- LELLÁKOVÁ-DUŠKOVÁ F. 1965: *Quadraspidotus marani* Zahr., the morphology of developmental stages in the male (Homoptera, Coccoidea, Diaspididae). *Acta Entomologica Bohemoslovaca* **62** (3): 202–209.
- LELLÁKOVÁ-DUŠKOVÁ F. 1966: Die auf Weidengewächsen (Salicales) lebenden Schildläuse (Coccoidea) in der Tschechoslowakei. *Zeitschrift für Angewandte Entomologie* **57** (1–4): 294–309.
- LELLÁKOVÁ-DUŠKOVÁ F. 1978: Incidence of mites of the family Bdellidae in moss from a spruce wood in SW-Bohemia. *Věstník Československé společnosti zoologické* **42** (1): 23–42.

Popularizační a metodické články a učební pomůcky – Popular science, methodological articles and teaching aids

- DUŠKOVÁ F. 1952: Skřele slunky – nejvhodnější objekt k pozorování kostních buněk. *Přírodní vědy ve škole* **2** (7): 27.
- DUŠKOVÁ F. 1954a: Fixace a konzervace hmyzích larev. *Přírodní vědy ve škole* **4** (1): 76.
- DUŠKOVÁ F. 1954b: Metodický návod ke studiu morfologie chrousta. *Přírodní vědy ve škole* **4** (4): 351–356.
- LELLÁKOVÁ-DUŠKOVÁ F. 1962: *Vývoj chrousta. Text ke školnímu obrazu a odborné vedení malíře obrazu*. SPN, Praha.
- LELLÁKOVÁ-DUŠKOVÁ F. 1963: *Anatomie raka říčního. Text ke školnímu obrazu a odborné vedení malíře obrazu*. SPN, Praha.
- LELLÁKOVÁ F. 1965: Mikry – *Anguillula rediviva* (Linnaeus 1767) Stiles et Hassall. *Akvárium terárium* **8** (4): 50–51.
- LELLÁKOVÁ-DUŠKOVÁ F. 1968: *Anatomie raka říčního. Učební pomůcka pro ZDŠ, SVVŠ a SZTŠ*. Výtvarnice: Hana Štorchová. Učební pomůcky, Červený Kostelec.
- LELLÁKOVÁ-DUŠKOVÁ F. 1968–1969: Červci – škůdci ovocných stromů. *Přírodní vědy ve škole* **19** (8): 449–459.
- LELLÁKOVÁ-DUŠKOVÁ F. 1984: Puklice švestková. *Živa* **32** (6): 221–222.

Recenze – Reviews

- LELLÁKOVÁ F. 1960: Recenze knihy Zahradník Jiří, Kritická bibliografie červců Československa. *Časopis Národního musea, oddíl přírodovědný* **129** (2): 224.

Články k životním jubileím a nekrology – Articles on anniversaries and obituaries

- LELLÁKOVÁ-DUŠKOVÁ F. & STOKLASA J. 1973: Prof. RNDr. Jaroslav Lang. *Věstník Československé společnosti zoologické* **37** (1–4): 155–195.
- BUCHAR J. & LELLÁKOVÁ F. 1974: K 50. narozeninám doc. RNDr. Miroslava Kunsta, CSc. *Živa* **1974** (1): 141.
- LELLÁKOVÁ F. 1988: Pětapadesátiny Jana Buchara. *Živa* **1988** (1): 21.

Vysokoškolské učebnice, skripta a odborné knihy – University textbooks, scripts and professional books

- ŘÍČAŘ J., ČERNÝ W., LELLÁKOVÁ F., KUNST M. & LANG J., 1956: *Zoologie pro pedagogické školy pro vzdělání učitelů národních škol a pro vzdělání učitelek mateřských škol (vydání 1.)*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 319 + (1) pp.
- ŘÍČAŘ J., ČERNÝ W., LELLÁKOVÁ F., KUNST M., LANG J. & KLAČKO R. 1958: *Zoológia pre pedagogické školy pre vzdelanie učiteľov národných škôl a pre vzdelanie učiteliek materských škôl (druhé vydanie)*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, 291 pp.
- ŘÍČAŘ J., ČERNÝ W., LELLÁKOVÁ F., KUNST M. & LANG J. 1961: *Zoologie pro pedagogické školy pro vzdělání učitelů národních škol a pro vzdělání učitelek mateřských škol (vydání 2. změněné)*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 319 pp.

- ROMANOVSKÝ A., NEDVÍDEK J., LELLÁKOVÁ F., HANÁK V. & CHVÁLA M. 1973: *Mikroskopická a zoologická technika*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 140 pp.
- SCHUBERT A. & LELLÁK J. 1973: *Život ve sladkých vodách*. Z něm. orig. Alfred Schubert: Praxis der Süßwasserbiologie přeložil, upravil a doplnil Jan Lellák, za spolupráce Františky Lellákové; obr.: Hana Štorchová. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 285 pp.
- BUCHAR J., KUBÍKOVÁ M., LELLÁKOVÁ F., LIŠKOVÁ E., SIGMUND L. & VONDŘEJC J. 1983: *Práce ze zoologie*. SPN, Praha, 257 pp.
- LELLÁKOVÁ F., ČERNÁ Ž., HABROVÁ V., CHVÁLA M., STOKLASA J. & VOHRALÍK V. 1985: *Zoologická technika*. Univerzita Karlova, Praha, 122 pp.
- LELLÁKOVÁ F., ČERNÁ Ž., HABROVÁ V., CHVÁLA M., STOKLASA J. & VOHRALÍK V. 1992: *Zoologická technika* (2. vyd.). Karolinum, Praha, 120 pp.
- BUCHAR J., KUBÍKOVÁ M., LELLÁKOVÁ F., LIŠKOVÁ E., SIGMUND L. & VONDŘEJC J. 1993: *Práce ze zoologie* (2. vyd.). Karolinum, Praha, 257 pp.

SUMMARY

This contribution presents the biography, bibliography and personal memories of the excellent Czech zoologist and university teacher RNDr. Františka Lelláková, CSc. (*1927), who worked at the Faculty of Education and Faculty of Science of Charles University in Prague and inspired several generations of students. She published 12 original scientific works and several popular science and methodological articles. She contributed significantly to the knowledge of the morphology and biology of scale insects of the family Diaspididae, which were the main focus of her scientific work. She also devoted herself to the ecology of soil nematodes (Nematoda) and the systematics and faunistics of mites of the family Bdellidae. She was co-author on the description of an insect species new for science, *Dahlica hirta* Bartošová et Dušková, 1958, originally classified as a member of Diptera, Mycetophilidae, and now placed in Lepidoptera, Psychidae, under the name *Solenobia hirta* (Bartošová et Dušková, 1958). She was also significantly involved in the production of university textbooks and scripts focusing on invertebrate zoology and zoological methods. Dr. Lelláková is warmly remembered by her former students and colleagues for her enthusiasm, excellent lectures, sharing her great practical experience and for her exceptionally helpful personal approach.

